

Vocals en contacte en l'àmbit del mot i per fonètica sintàctica (I)

MONTSERRAT BADIA I CARDÚS

El català és una llengua que admet força fluctuació en la pronúncia dels tres fenòmens fonètics que ara tractarem, a saber, el *hiat*, la *sinalefa* –o *diftong sintàctic*– i l'*elisió*, atès que depenen, entre altres fets, del diferent ritme elocutiu. A continuació examinarem, doncs, les vocals en contacte tant dins la paraula com per fonètica sintàctica, és a dir, quan es pronuncien enllaçats dos mots sense solució de continuïtat, basant-nos en la fonètica del català central.

1. Vocals en contacte en l'àmbit del mot

En principi, sempre que hi hagi dues vocals en contacte dins la paraula, formen hiat, és a dir, pertanyen a síl·labes diferents, seguint la norma que diu: «tantes vocals, tantes síl·labes». Exemples: *maó* (ma-ó), *peó* (pe-ó), *roent* (ro-ent) (dues síl·labes); *caòtic* (ca-ò-tic), *meandre* (me-an-dre), *paella* (pa-e-lla) (tres síl·labes); *braolador* (bra-o-la-dor), *deambular* (de-am-bu-lar), *reeditar* (re-

e-di-tar) (quatre síl·labes); *deontològic* (de-on-to-lò-gic), *geometria* (ge-o-me-tri-a), *reorganitzar* (re-or-ga-nit-zar) (cinc síl·labes), etc.

Ara bé, el problema i les divergències d'opinió es plantegen quan *i* o *u* es troben en contacte amb una vocal. Nogensmenys, ni tan sols en aquests casos una síl·laba és formada per dues vocals, atès que tota síl·laba consta d'una *sola* vocal, que en constitueix el nucli. Per tant, el tema dels diftongs, que incideix de ple en aquesta proble-

màtica, cal tractar-lo dins el consonantisme. En efecte, els sons [j], [w] –semiconsonants– i [i̯], [u̯] –semivocals–, en contacte amb una vocal, constituïran una sola síl·laba, precisament perquè aquests sons no poden ocupar mai el nucli sil·làbic. Si «aparentment» tenim dues vocals en una mateixa síl·laba, això vol dir que una de les dues no és tal, tenint en compte que ni les semiconsonants ni les semivocals no poden ocupar mai la posició de nucli sil·làbic, sinó que sempre n'ocupen una de marginal. Així, doncs, tota semiconsonant i tota semivocal dels diftongs més regulars o «sistemàtics», que prevalen en la llengua sigui quin sigui el nivell elocutiu emprat, són sempre commu-

tables per consonants. Vegem-ne alguns exemples: (a) Amb semiconsonant, [w]: *guant/gran*, *guanyat/grenyat*, *quan/clan*, *quota/clota*; (b) Amb semivocal, amb [i̯]: *cuit/curt*, *lleï/llet*, *seitó/santó*, *xai/xal*; amb semivocal, amb [u̯]: *auca/arca*, *grau/gram*, *piu/pis*, *xauxa/xarxa*. Dels exemples adduïts es dedueix que els graduals –la semiconsonant o la semivocal– dels diftongs «sistemàtics» són al·lòfons dels fonemes consonàntics /y/, /w/.

Pel que fa als diftongs menys regulars o «no sistemàtics», que depenen del diferent nivell elocutiu emprat i d'altres factors, alternen o tenen la capacitat d'alternar amb la pronunciació de la mateixa paraula amb hiat. Exemples: a) Amb semiconsonant: *decisió* (de-ci-si-ó) –(de-ci-si-ó), *virtual* (vir-tual) –(vir-tu-al); b) Amb semivocal: *veïnat* (vei-nat) –(ve-ï-nat), *raonar* (rao-nar) –(ra-o-nar). En aquests casos sempre es produeix el mateix fenomen: existeixen dues pronunciacions possibles –l'una més habitual que l'altra per raons diverses–, les quals tenen la capacitat d'alternar entre elles. En conseqüència, en els casos en què els graduals poden alternar amb la vocal, aquells són al·lòfons dels fonemes vocàlics /i/, /u/.

Els diftongs «sistemàtics» són molt més fixos i estables que els «no sistemàtics», admetent les fluctuacions que calgui admetre. Els primers tendeixen a donar-se en qualsevol estil elocutiu; els segons es troben més condicionats a una parla col·loquial i ràpida. Nogensmenys, sempre ens referim a tendències, mai a fets categòrics, ja que ens trobem en un terreny caracteritzat precisament per la falta d'estabilitat, en el qual les fluctuacions es donen en un sentit i en l'altre. És per aquesta raó que esdevé tan difícil intentar una sistematització dels diferents tipus de diftongs.

2. Vocals en contacte per fonètica sintàctica: sinalefes i elisions

Fins ara ens hem referit a sons vocàlics que es troben en contacte dins l'àmbit de la paraula. Tanmateix, normalment els sons són inserits en una seqüència més àmplia que la del mot, enllaçant-se entre ells i, en conseqüència, sofrint modificacions. Per tant, hem de tractar els fenòmens que es donen quan conflueixen dues vocals en la cadena fònica, pertanyents a dos mots en contacte, fenòmens que es produeixen sempre que una paraula acabi en vocal i la següent

hi comenci, sense que hi hagi cap mena de pausa entre ambdues. En aquesta situació les vocals en contacte poden sofrir modificacions, creant nous enllaços sil·làbics i una nova redistribució sil·làbica entre les paraules afectades. Pensem que la nostra llengua té una pronúncia molt laxa i tendeix a cercar el mínim esforç en la pronunciació, és a dir, té la propensió a suprimir el hiat sempre que es pugui, i a substituir-lo sigui per la diftongació de les dues vocals en contacte, sigui per l'elisió, de manera que poden tenir lloc dos fenòmens fonètics diferents, a saber, o bé les dues vocals pertanyents a mots diferents s'agrupen formant una sola síl·laba –*sinalefa* o *diftong sintàctica*– o bé deixa de pronunciar-se una de les dues vocals –*elisió*.

Així, doncs, el català és una llengua que presenta moltes fluctuacions quant a l'ús de solucions fonètiques per a una mateixa emissió fònica. Per a veure en quins casos poden tenir lloc les sinalefes o les elisions, hem de fer la distinció entre tres nivells elocutius diferents, l'*estil acurat*, el *col·loquial* i el *descurat*. Segons quin dels tres usem, predominarà el hiat, la sinalefa o l'elisió, respectivament.

L'*estil acurat*, anomenat també «andante», és el propi d'una pronúncia moderadament lenta, acurada, però natural, típica d'una lectura deliberada o de l'explicació d'una classe en un indret ampli, on cal vocalitzar bé. És el terreny on predomina el hiat, tot i que també hi tenen lloc determinats tipus de diftongs, els que hem anomenat més «sistemàtics», estables o regulars.

Exemple 1

Pot dir sí o no quan li pregunto coses que **una** màquina pot respondre. Per exemple si li pregunto si dos i dos fan quatre. Però si li demano si demà plourà **i** si li **agrada** aquest poble, això **no ho** pot contestar. Hi ha robots que juguen **a** escacs amb les persones. L'oncle Magí vol que m'entreni **una** estona cada dia **a** parlar amb les màquines, però jo m'invento llenguatges nous, saps?, perquè les màquines només t'entenen **si els** parles la llengua que **els** han ficat a dins¹.

En el text, marquem en negreta aquells sons entre els quals existeix la possibilitat de fer-hi sinalefes o elisions

–depenent de cada cas concret–, en un estil més ràpid, però que no tenen lloc si s'empra l'estil acurat, precisament perquè en la seva dicció es marquen clarament els finals i els inicis de cada paraula, dites, per tant, d'una manera clara i ben destriada.

L'*estil col·loquial*, també anomenat «allegretto», fa referència a una pronúncia relativament ràpida i col·loquial, que podem considerar la més usada pel parlant mitjà de la llengua. No suposa ni una pronunciació acadèmica o més formal ni una altra de més deixada. Per tant, és l'estil més habitual per la freqüència d'ús en una llengua. És el terreny en el qual predomina la diftongació, «sistemàtica» i «no sistemàtica», sigui dins la paraula, sigui per fonètica sintàctica –sinalefa–, atès que la major rapidesa en la pronúncia fa que dues vocals que pertanyien, en l'estil acurat, a dues síl·labes diferents, passin a formar part d'una de sola, havent-se acomplert una condició prèvia, a saber, que la vocal més tancada –*i* o *u*– s'ha hagut de convertir en semi-consonant o en semivocal.

Exemple 2

Pot dir sí o no quan li pregunto coses que **una** màquina pot respondre. Per exemple si li pregunto si dos i dos fan quatre. Però si li demano si demà plourà **i** si li **agrada** aquest poble, això **no ho** pot contestar. Hi ha robots que juguen **ø** escacs amb les persones. L'oncle Magí vol que m'entreni **unø** estona cada dia **ø** parlar **ø**mb les màquines, però jo m'invento llenguatges nous, saps?, perquè les màquines només t'entenen **si els** parles la llengua que **ø**ls han ficat a dins.

Presentem el mateix fragment, però ara pronunciat amb un ritme més viu i espontani. Aquí, hi podem observar tant sinalefes com alguna elisió –més pròpia de l'estil descurat–, perquè hi ha elisions que es fan tant en l'estil col·loquial com en el descurat, en els casos en què entren en contacte dues vocals neutres o bé una tònica i una neutra –en determinats contextos–, per simple economia fonètica.

Es donen unes quantes sinalefes: a) Amb diftong creixent –una *i*, al final del primer mot, que esdevé semiconsonant, i forma síl·laba amb la vocal inicial del segon mot: «... i si **li_a**-gra-da

øquest poble...»; «... t'entenen **si_els** parles la llengua...» b) Amb diftong decreixent –una *i* o una *u* a l'inici del segon mot, que esdevé semivocal, i forma síl·laba amb la vocal final del primer mot: «...coses que **u**-na màquina pot respondre...»; «... si demà plourà **i** si li agrada øquest poble...»; «... això **no_ho** pot contestar...»; «... vol que m'entreni **u-nø** estona cada dia...»

En els dos exemples en els quals el segon mot és *una*, *u* perd l'accent, perquè presenta un nivell baix de força accentual dins la frase. En el penúltim exemple, recordem que el pronom feble *ho* es pronuncia amb *u*, precisament perquè és àton.

Per la resta, tal com ja hem assenyalat, es fan elisions quan es troben en contacte dues vocals neutres o bé una *a* tònica i una neutra –que indiquem amb *ø*–, si pronunciem enllaçats els dos mots afectats.

L'*estil descurat*, anomenat també «presto», és l'estil propi d'una pronúncia molt ràpida i relaxada, que «es menja sons». És el terreny on predomina l'elisió. El pas següent a la diftongació, pel que fa a la rapidesa de l'emissió fònica, és l'elisió d'un dels dos sons en contacte, fet que es dona en fonètica sintàctica. Dins el mot, continua prevalent-hi la diftongació, «sistemàtica» i «no sistemàtica».

Exemple 3

Pot dir sí o no quan li pregunto coses que **ø** una màquina pot respondre. Per exemple si li pregunto si dos i dos fan quatre. Però si li demano si demà plourà **i** si li **ø**grada øquest poble, això **no_ho** pot contestar. Hi ha robots que juguen **ø** escacs amb les persones. L'oncle Magí vol que m'entreni **unø** estona cada dia **ø** parlar **ø**mb les màquines, però jo m'invento llenguatges nous, saps?, perquè les màquines només t'entenen **si ø**ls parles la llengua que **ø**ls han ficat a dins.

En l'estil descurat, en accelerar el ritme elocutiu, hi predominen les elisions, tot i que també hi prevalen algunes sinalefes, tal com indiquem en el text.

Així, certes sinalefes en l'estil col·loquial passen a pronunciar-se fent una elisió en aquest estil: a) Del diftong creixent «... i si **li_a**-gra-da øquest poble...» es passa a l'elisió: → «... i si **li ø**grada øquest poble...»; «... t'entenen

CORMAND, Josep M. [i altres], *Exercicis de llengua*, Casals Eds., Barcelona 1978, pp. 26 i 27.

si_els parles la llengua...» → «... t'entenen si øls parles la llengua...» b) Del diftong decreixent: «... coses queu-na màquina pot respondre...» es passa a l'elisió: → «... coses quø una màquina pot respondre ...»

En els casos acabats de citar, la vocal neutra desapareix, en consonància amb el ritme més relaxat de pronunciació. Per contra, les sinalefes que hi prevalen són aquelles en les quals no hi ha cap vocal neutra, que és la que es pot elidir.

Aquests tres estils conformen diversos subsistemes que expliquen el diferent comportament de 1) hiats, 2) diftongs i sinalefes i 3) elisions dins la síl·laba, segons el nivell elocutiü emprat, de manera que l'ús d'un estil o d'un altre condiciona la reorganització de la síl·laba, juntament amb altres factors sintàctics i de ritme accentual.

Tanmateix, i tal com queda palès en els exemples breument comentats, hem d'insistir en el fet que la frontera entre aquests tres estils és molt difusa o poc nítida, ja que en l'estil col·loquial també es fan algunes elisions, i en el descurat prevalen determinades sinalefes. Ja hem recalcat, doncs, que ens estem referint tan sols a tendències de la llengua, i mai a fets sistemàtics. Ensenms, la propensió a usar un estil o un altre depèn igualment de cada parlant en particular, del moment en què parla, del seu estat d'ànim i, molt especialment, del seu domini de la competència lingüística.

En els dos articles que seguiran aquest tractarem, amb més detall i respectivament, el tema de les **sinalefes** i el de les **elisions**. ♦

La llengua, expressió d'un comportament col·lectiu

Allà on ells diuen *perro viejo* i *mosquita muerta* nosaltres diem: **gat vell** i **gata maula**.

En la sort de la rifa fan servir el masculí *el gordo*, on nosaltres fem un femení, **la grossa**.

De Maria, la muller de sant Josep, en diuen *la Virgen* mentre nosaltres l'anomenem **Mare de Déu**.

Els paguen *impuestos*, que ve de *imponer*, i nosaltres **contribucions**, que ve de *contribuir*.

Els no tenen gens ni mica de vergonya, ja que parlen de *sinvergüenzas* (de no tenir gens ni mica de vergonya), mentre que nosaltres, solament arribem a parlar de **pocavergonyes**.

Com a mesura preventiva o deslliuradora, ells *toquen mader* quan nosaltres **toquem ferro** (com els italians...).

Allà celebren cada any les *Navidades* mentre que aquí amb un sol **Nadal** anual ja en tenim prou, com en tenim prou també amb un **bon dia** i una **bona nit** cada vint-i-quatre hores, enfront dels seus, múltiples *buenos días* i *buenas noches* diaris.

Dels ous de gallina que no són blancs, ells en diuen *morenos* i nosaltres **rossos**, colors que s'oposen habitualment parlant dels cabells de les persones.

Dels genitals femenins, allà en diuen vulgarment *almeja* i aquí **figa**, mots que designen dues realitats tan diferents com és un mollusc salat, aspre, dur, grisenc i difícil d'obrir, en un cas, i, en l'altre, un fruit dolç, sucós, tou, rogenic i de tacte agradable i fàcil.

Mentre ells *hablan* –i fan!– aquí **enraonem**, és a dir, fem anar la raó, sense èxit, tanmateix.

Allà per a ensenyar alguna cosa a algú *adiestran* i aquí **ensinistrem**. Més enllà dels conceptes polítics actuals, els uns basen l'ensenyament sobre la *destra* (dreta) i els altres sobre la *sinistra* (esquerra).

Els diuen *en un abrir i cerrar de ojos* (que els tenen sempre tancats?) mentre nosaltres diem **en un tancar i obrir d'ulls**.

Tota una concepció del món, doncs, s'endevina rere cada mot d'una llengua, perquè la llengua és l'expressió d'un comportament col·lectiu, d'una psicologia nacional, diferent, no pas millor o pitjor que altres. No es tracta, en conseqüència, de traduir i prou, sinó d'entendre. Per això, tots els qui han canviat de llengua a casa, al carrer, al treball, no únicament canvien de llengua; també canvien de punt de vista. ♦